

“IJTIMOIY-FALSAFIY G‘OYALAR” TUSHUNCHASI ILMIY TAVSIFLARI VA TALQINLARI

*Axmedov Ijod Narziquil o‘g‘li, Jizzax pedagogik mahorat markazi
direktori, dotsent*

SCIENTIFIC DESCRIPTIONS AND INTERPRETATIONS OF THE CONCEPT OF “SOCIO-PHILOSOPHICAL IDEAS”

*Akhmedov Ijod Narziquil o‘g‘li, Director of the Jizzakh
Pedagogical Skills Center, associate professor*

<https://orcid.org/0000-0002-6220-7897>

e-mail:

imkoniyat2021@gmail.com

НАУЧНЫЕ ОПИСАНИЯ И ИНТЕРПРЕТАЦИИ ПОНЯТИЯ “СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ ИДЕИ”

*Ахмедов Ижод Нарзикул оглы, директор Джизакского
центра педагогического мастерства, доцент*

Annotatsiya: Ushbu maqolada “ijtimoiy-falsafiy g‘oyalar” tushunchasi, uning ilmiy tavsiflari va talqinlari yoritilgan bo‘lib, yangicha tizimni va xalq ongini shakllantirishda ijtimoiy-falsafiy g‘oyalarning o‘rni haqida mulohazalar keltirilgan va ijtimoiy falsafa tarkibiy qismlari sharhlangan.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy, falsafiy, g‘oyalar, turmush tarzi, mentalitet, jamiyat, odatlar, qadriyatlar, yangicha qarash, munosabatlar, madaniyat, rivojlanish.

Abstract: This article covers scientific descriptions and interpretations of the concept of socio-philosophical ideas, discusses the role of socio-philosophical ideas in shaping a new system and public consciousness, and comments on the structural components of social philosophy.

Key words: social, philosophical, ideas, lifestyle, mentality, society, habits, values, newperspective, relationships, culture, development.

Аннотация: В статье рассматриваются научные описания и интерпретации понятия социально-философских идей, обсуждается роль социально-философских идей в формировании нового строя и общественного сознания, а также комментируются структурные компоненты социальной философии.

Ключевые слова: социальный, философский, идеи, образ жизни, менталитет, общество, привычки, ценности, новая перспектива, отношения, культура, развитие.

KIRISH. XXI asr fan-texnologiya asri bo‘lishi bilan bir qatorda, turli bilimlar, mafkuraviy g‘oyalarning bir-biriga ta‘siri davri hamdir. Bu davr asosiy xususiyati shundan iboratki, bu jarayonlar chegara, millat va hudud tanlamasligi bilan ham xarakterlanadi. Asl millatni saqlab qolish, milliy ma‘naviy va mafkuraviy tizimni saqlab qolish muammosi nafaqat O‘zbekiston, balki butun dunyo davlat va millatlar o‘rtasidagi muammo sifatida qolmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD.

Asl mafkuralar va ijtimoiy-falsafiy go‘yalar tushunchasiga bugungi kun jamiyati va davlat siyosati alohida e‘tibor va aholi o‘rtasida sa‘yi harakatlar davlat siyosatiga aylanib bormoqda, xususan, yurtimizda muhtaram Prezidentimizning “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida Farmoni, Madaniyat va san‘at sohasiga oid normativ-huquqiy hujjatlarni tizimlashtirish maqsadida, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi

Prezidentining 2023-yil 27-iyuldagi Ma'muriy islohotlar doirasida madaniyat va turizm sohasida davlat boshqaruvini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to'g'risidagi PF-114-son Farmoni hamda Sh.M.Mirziyoyev "Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz"¹ asarida ham xalqning farovonligi va barqaror kelajagi, uning asl milliylikka asoslangan ijtimoiy-falsafiy g'oyalarini rivojlantirish va kelajak avlodga yetkazish masalalarini ko'rishimiz mumkin. "Ijtimoiy-falsafiy g'oyalar" tushunchasi falsafa fanining jamiyat va uning taraqqiyoti qonuniyatlarini o'rganuvchi sohasi sanaladi. Jamiyatning amaliy faoliyatini to'g'ri tashkil etish va bir davlatga birikkan turli xil elatlarning birdamligini ta'minlash masalalarini tanbiq etadi. Shunday ekan, bir davlat tarkibiga birikkan turli xil elatlar va millatlarning ijtimoiy kelib chiqishi, turmush tarzi, siyosiy-axloqiy qarashlarini yagona g'oyaga biriktirish muammolari yotadi. O'zbekiston Respublikasi ko'p millatli va elatli xalqdan tashkil topgan davlat desak xato bo'lmaydi. "Ijtimoiy-falsafiy g'oyalar" tushunchasida ilk bor bu haqda gapirgan nemis mumtoz falsafasi vakillari I.Kant, G.Gegel, fransuz faylasuflari O.Kont va E.Dyurkxeymlarning ijtimoiy-falsafiy dunyoqarashlari muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy ijtimoiy falsafaning yetuk namoyondasi germaniyalik Aksel Honnetdir.

MUHOKAMA. Yurtimizda ijtimoiy falsafani tadqiq etish va o'rganishga doir ilmiy izlanishlar va munosabatlarda Sa'dulla Otamurodov va Sarvar Otamurodovlarning fikrlari alohida o'ringa egadir. "Jamiyatda milliy va umuminsoniy qadriyatlarning yuksalishi har bir insonning voqelikka zavqiy munosabati asosida vujudga keladi. Shu boisdan ma'naviy madaniyat madaniyatning bir turi sifatida o'zining milliy va umuminsoniy xususiyatlarini rivojlantirib boradi. Demak, —madaniyat odamlar ma'naviy dunyosini boyitishning bosh omiliga emas, balki shaxsni o'z vataniga sadoqat, o'z madaniy merosiga muhabbat hamda boshqa xalqlar, ularning madaniyatlari an'analari va urf-odatlariga hurmat ruhida tarbiyalash vositasi sifatida namoyon bo'ladi"².

Ijtimoiy falsafa nafaqat dunyoqarashni shakllantirish, rivojlantirish, voqelikni baholash va

o'rganishni talab etadi, balkim voqelik asosida kelajakni bashoratlash xususiyatini ham o'z ichiga oladi. Ijtimoiy falsafani o'rganish va uning qay darajasini baholashda milliy qadriyatlarga alohida e'tibor berish talab etiladi.

Milliy qadriyatlar:

a) millatning tabiiy, tarixiy va ijtimoiy birligini ta'minlaydigan etnik makonda shakllanadigan, rang-barang tarzda, turli shaklda namoyon bo'ladi, kishilarning ongiga, hayot tarziga o'ziga xos reallik sifatida ta'sir qiladigan;

b) millatdoshlarning o'zaro munosabatlarida, ijtimoiy faoliyatida ko'zga tashlanib turadi; bu munosabat, faoliyat, maqsad, ehtiyoj va intilishlar uchun ma'naviy asos bo'ladigan;

v) millatning moddiy, ma'naviy, iqtisodiy, siyosiy va boshqa hayotida muayyan natija sifatida yuzaga keladigan, kishilar uchun zaruriyat tarzida o'ziga xos ahamiyat kasb etadigan;

g) millatning ijtimoiy rivojlanishi jarayonida o'zgarib, takomillashib, rang-barang jihatlar kashf etib boradigan, doimiy yangilanib turadigan, shu bilan birga, vorislik orqali avloddan — avlodga o'tadigan, meros qoladigan qadriyatlarni ifodalaydigan tushunchadir.

Ijtimoiy falsafa nafaqat jamiyat, balkim millat ongini ham shakllantirishga, yagona xalq sifatida namoyon bo'lishga yordam beradi, balkim jamiyatlar aro ulug'vorlikka ham yetaklaydi. Bugungi kunda, sir emaski, dunyodagi mavjud xalqlar, millatlar va ularning xalq va millat ekanligini ko'rsatib turuvchi belgilarning yo'q bo'lib ketishi va yo'qolishi arafasida turganlar juda ko'pchilikni tashkil etadi. Ulardan eng asosiysi millat tilining yo'qolishi va ishlatilmasligi bo'lib, bu yuqoridagi fikrimizning yaqqol asosidir. Bugungi kunda ijtimoiy falsafaning asosiy tushunchalari quyidagilarda deb qarashimiz to'g'riroqdir: Jamiyat — (lotincha: *socium* — „umumiy“) — kishilarning tarixan qaror topgan hamkorlik faoliyatlari majmui hisoblanadi. Jamiyatdagi hamma narsa (moddiy va ma'naviy boyliklar, insonlar hayoti uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlarni yaratish va boshqalar) muayyan faoliyat jarayonida amalga oshadi.

¹ Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. — Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2017. — 488 b.

² Sa'dulla Otamurodov, Sarvar Otamurodov. O'zbekistonda ma'naviy-ruhiy tiklanish. T., —Yangi asr avlodil, 2003, 69-bet.

Inson – bu ijtimoiy hayvon (Aristotel)³.

Borliq – obyektiv mavjud reallikni ifodalovchi falsafiy tushuncha. U moddiy predmet olamidangina iborat emas. Borliq turli darajada namoyon bo'ladi: organik va noorganik tabiat, biosfera, ijtimoiy borliq, obyektiv ideal borliq (madaniy qadriyatlar, ilmiy bilimning umumiy prinsiplari, tushunchalari va hokazo), inson turmushi.

Ijtimoiy ong – tabiiy voqelikning in'ikosi, jamiyatning muayyan davriga tegishli bo'lgan his-tuyg'ular, kayfiyatlar, qarashlar, g'oyalar, nazariyalar majmuasidir.

Ijtimoiy munosabat – bu shaxslar, ularning guruhlari, tashkilotlari va jamoalari o'rtasida, shuningdek, ularning iqtisodiy, siyosiy, madaniy va boshqalar jarayonida yuzaga keladigan turli xil barqaror o'zaro bog'liqliklar tizimi. Ijtimoiy ishlab chiqarish – jamiyat yoki milliy iqtisodiyot miqyosida ijtimoiy mehnat taqsimoti asosida kishilarning ehtiyojini qondirish uchun kerak bo'ladigan ne'matlarni yaratishga yo'naltirilgan iqtisodiy faoliyatlar majmui.

Ijtimoiy jarayon – bu odamlarning mavqei va jamiyatda bajaradigan vazifalari bilan bog'liq ijtimoiy o'zaro ta'sirda yuzaga keladigan turli xil ijtimoiy munosabatlar jamlanmasi.

Madaniyat – jamiyat, inson ijodiy kuch va qobiliyatlari tarixiy taraqqiyotining muayyan darajasi. Kishilar hayoti va faoliyatining turli ko'rinishlarida, shuningdek, ular yaratadigan moddiy va ma'naviy boyliklarda ifodalanadi.

Ma'naviyat – inson ruhiy va aqliy olamini ifodalovchi tushuncha. U kishilarning falsafiy, huquqiy, ilmiy, badiiy, axloqiy, diniy tasavvurlarini o'z ichiga oladi. Qadriyat – voqelikdagi muayyan hodisalarning umuminsoniy, ijtimoiy-axloqiy, madaniy-ma'naviy ahamiyatini ko'rsatish uchun qo'llanadigan tushuncha.

Obyektiv shart-sharoit – ijtimoiy muhitning kelib chiqishi, rivojlanishi, etnik joylashuvi va shu kabi omillar.

Sivilizatsiya – (lotincha "civilis" fuqaro jamiyati, harbiylarsiz va cherkovsiz hayot) jamiyat erishgan moddiy va ma'naviy taraqqiyot darajasi. Faqat insonga xos sun'iy olamning moddiy va ma'naviy jihatdan takomillashuvidagi muvaffaqiyatlari ko'rsatkichi.

Subektiv omillar – subyektiv subyektning o'z fikrlash tarziga mos keladigan idrok, fikr yoki dalili haqida aytiladi. Shuningdek, dunyoga xos bo'lgan narsaga nisbatan barcha narsalar haqida aytilgan.

Manfaat – (arabchada foyda ko'rmoq) 1.Naf, foyda, samara, natija; 2.Individ yoki ijtimoiy guruh faoliyatini, huquqini belgilaydigan asosiy omil; 3.Zarurat, ehtiyoj. Shaxs – ma'lum bir ijtimoiy aloqaga kirisha olish ko'nikmasiga ega bo'lish va jamiyatdan foydalana olish va foydasi tegish xususiyatiga ega bo'lgan individ.

Oila tadrijiy rivojlanishi – nikoh yoki tug'ishganlikka asoslangan kichik guruh. Uning a'zolari ro'zg'orining birligi, o'zaro yordami va ma'naviy mas'uliyati bilan bir-biriga bog'langan. Jamiyat ichidagi kichik jamiyatning tashkil topishi va rivojlanishi.

Iqtisodiy hayot – Iqtisodiyot – yunoncha "ekonom" va "oykos" so'zlari birlashmasidan kelib chiqqan bo'lib, "ekonomika" – qishloq xo'jalik asoslari haqida fan degan ma'noni anglatadi. "Ekonomika" so'zi ommaviy o'zbek lug'atiga o'tilganda "iqtisodiyot" atamasiga o'zgaradi.

Ijtimoiy siyosiy hayot – ijtimoiy subyektlar (jamiyat, tabaqa, guruh va shaxslar)ning ijtimoiy-siyosiy jarayonlardagi ishtirokining, mehnat hamda madaniy-ma'rifiy faoliyatining kuchayishi, qonunda belgilab qo'yilgan huquq va burchlarini to'liq amalga oshirishga intilishi.

Yurtimizda olib borilayotgan keng ko'lamli islohotlar xalqning yangicha ijtimoiy-falsafiy g'oyalarini shakllantirish va zamonga yangicha nigoh bilan qarashga harakat qilayotgan ekan, demak bu yurtimizda istiqomat qilayotgan har bir shaxsning burchi sanaladi.

NATIJALAR. *Ijtimoiy-siyosiy g'oyalar* – har bir xalq, butun bashariyatning orzu-umidlari, maqsad-muddaolarini ifoda etadigan, erkin hayot va adolatli tuzum, davlat va jamiyat qurilishi, millat va elatlar kelajagi haqidagi umuminsoniy g'oyalar. Ozodlik va mustaqillik, adolat, haqiqat, do'stlik, tenglik va hamkorlik, tinchliksevarlik va insonparvarlik g'oyalari shular jumlasidandir. Asrlar mobaynida bunday buyuk, o'lmas g'oyalar xalqlarga kuch-quvvat va ilhom bag'ishlab, ularni o'z baxt-u saodati, farovonligi uchun kurashga safarbar etib kelgan.

³ [https://uz.wikipedia.org/wiki/Inson_\(ma%CA%BCnolari\)](https://uz.wikipedia.org/wiki/Inson_(ma%CA%BCnolari))

XULOSA o‘rnida shuni aytishimiz mumkinki, ijtimoiy-falsafiy g‘oyalar butun bir davlatning, millatning qadr-qimmati va har tomonlama zamon talablariga mos holatda rivojlanish tamoyillarini nazarda tutadi.

1. Ijtimoiy-falsafiy g‘oyalarning talqinini anglab yetishda xalqning va millatning kelib chiqish va ijtimoiy munosabatlarini talqin qilishga qaratilgan tadbirlar tashkil etish.

2. Davlat va millatning ijtimoiy-falsafiy g‘oyalarini yangicha talqinda yaratishda ommaviy axborot vositalari, davlatning ma’naviy-ma’rifiy qatlamini tashkil etuvchi ziyolilarga nisbatan e’tiborni yanada kuchaytirib aniq mexanizmlarini ishlab chiqish.

3. Yoshlar o‘rtasida milliy tarbiyaga asoslangan fanlar va mashg‘ulotlar xaritasini ishlab chiqish va metodologiyasini yaratish.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – Toshkent: O‘zbekiston NMIU, 2017. – 488 b.
2. Sa’dulla Otamurodov, Sarvar Otamurodov. Ozbekistonda ma’naviy-ruhiy tiklanish. T.: —Yangi asr avlodi, 2003. 69-bet.
3. [https://uz.wikipedia.org/wiki/Inson_\(ma%CA%BCnolari\)](https://uz.wikipedia.org/wiki/Inson_(ma%CA%BCnolari)).

